

L'INFANT HOSPITALER

No dut a efecte el matrimoni que hom havia tractat entre Jaume II i la infanta Isabel de Castella, abandonava aquesta el reialme del nostre monarca per a deixar lloc a la que uns quants mesos més tard (29 d'octubre del 1295) havia d'esdevenir reina d'Aragó i comtessa de Barcelona.

Era Blanca de Nàpols, filla de Carles el Coix, la que, en contraure matrimoni amb Jaume II, segellava el que a Anagni s'havia pactat amb la mitjanceria de Bonifaci VIII per a l'apropament del casal de Catalunya-Aragó al de França i Nàpols.

Fou al monestir de Vilabertran el lloc triat per a les desposalles, on la novella reina pogué fer lluidora aquella corona "la més bella e la pus rica que hanch reina portàs en testa" corona que el nostre monarca li oferia, menys valuosa, però, que els mots amb què l'honorarien les gents de Cathalunya, Aragó i València: "Sancta regina madona Blanca de sancta pau"¹.

Gràcia prolífica, cinc fills i cinc filles foren nats del matrimoni reial, entre els quals destaca la figura del primogènit Jaume, cas no comú de renunciament a la successió d'un tron, que fa recordar el precedent, no llunyà, de l'Infant del seu mateix nom, hereu de Mallorca, que preferia l'hàbit franciscà al gaudi de la corona.

Res no pogué, quan arribà l'hora, l'interès de Jaume II per a l'apartament de la idea que menava el seu fill; la dugué a compliment en ingressar en l'Ordre dels Hospitalers.

Altres havien estat els desigs del pare, ja de quan tot just l'infant Jaume havia desclos els ulls a la vida.

Poc temps tenia, era nat a darrerries del 1296, que amb miras a una continuació de l'obra de la pau d'Anagni, per un document expedit a Terol el vuit de les calendes de novembre del 1297, ens assabentem del nomenament que fa Jaume II de

¹ MUNTANER, *Crònica*, Barcelona, 1860, pàgs. 346-347.

procuradors especials per al cas a favor de Fra Berenguer de Cardona, Mestre de la milícia del Temple a Aragó i Catalunya i visitador d'Espanya, sol o amb Berenguer de Sant Just, d'aquesta mateixa Ordre, i Gaufred, abat de Foixà, perquè puguin, sols o conjuntament, establir tractes amb Felip IV, el Bell rei de França, per al casament quan l'infant "ad etatem legitimam veniet" amb la filla d'aquest monarca (doc. 1).

Esquer encara per a la consecució d'aquesta finalitat, autoritza els mateixos procuradors que suara citàvem per a gestionar la recíproca restitució de terres i béns immobles que de fidels del rei francès o del monarca català, conseqüència de les ja liquidades guerres, fossin en mans alienes a les que per dret devien posseir-los.

Testimoniatge de la comanda, Ramon, bisbe de València, canceller, i Ramon Cabrera, vice-canceller, signen el document.

A la mateixa data en donava compte a Carles, rei de Nàpols, nominal de Jerusalem i Sicília, pare polític seu (doc. 2).

No arribà el matrimoni proposat a ésser un fet, morí el rei Felip el 1314, el succeïa Lluís X, coronat rei de França el 1315, el qual en finir abans de complir-se l'any de la seva exaltació al tron, és motivació d'una lletra de Jaume II adreçada al seu fill primogènit d'assabentament de la nova, recomanació de dol, que ha de dur fins que al rei li plagui d'ordenar la seva cessació, i d'encàrrec especial de sufragis a la memòria del que havia finat.

És el document de data de 19 de juny de 1316 expedit a Cervera un mes i mig després de l'esdeveniment².

En l'entremig de les dues citades dates, un fet havia esdevingut que ens inclina a creure que hagué d'influir en la vida de l'infant Jaume: ens referim a la mort de la seva mare Blanca d'Anjou ocorreguda el 14 d'octubre del 1310 a Barcelona, la qual en fer testament a València; el 18 d'agost del 1308, havia instituït hereu el primogènit amb dret de substitució a favor del segon fill Alfons, el que havia d'ésser més tard monarca de la confederació Catalano-Aragonesa.

Simptomàtica n'és la presència de Jaume a Santes Creus, el juliol de 1311, perquè l'onze d'aquell mes, amb consentiment del seu pare, era aixecada acta pel notari Pere Calvet

² ACA (=Arxiu de la Corona d'Aragó), Reg. 243, fol. 113v.

de l'elecció de sepultura que feia, la qual volia que estigués prop de la de la seva mare, sota les voltes de l'església d'aquell monestir (doc. 3).

Un jurament de no alterar el que venia a ésser una disposició a honor de la comunitat d'aquell claustre, semblava prendre un caràcter definitiu que ve a contradir el que Pròsper de Bofarull apunta, en dir que fou sebollit a Tarragona, sense poder fixar, però, el lloc de repòs³, i que, més explícit, Salas i Ricomà, en afirmar que efectivament hi va ésser enterrat, diu que, és de suposar que la seva sepultura està sota el panteó que, situat al presbiteri de la Seu, conserva les despulles del seu germà Joan, arquebisbe que fou de Toledo i de Tarragona.

S'escolaren cinc anys des del traspàs de la reina Blanca, mare de l'Infant Jaume, que foren prou perquè el rei prengué novella muller; la filla del monarca de Xiprè Huc III, de nom Maria, la qual, sense successió, finí els dies seus a mitjans d'abril del 1319, esdeveniment al qual d'altres importants havien d'afegir-se per a amargar la vida de Jaume II.

Era l'onze de les kalendes de gener de l'any que citàvem que s'aixecava acta de l'emancipació que era atorgada a l'infant pel nostre monarca, trobadissos ambdós al convent de Fra menors de Tarragona.

Entre els testimonis notem, ultra Joan, el fill reial, el qual més amunt al·ludíem, l'arquebisbe de Tarragona Eximeno, el bisbe de Vic, Berenguer III, i el Prior de Catalunya de l'Ordre de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, Fra Ramon d'Empúries⁵.

¿Seria el desig d'emmullerar l'infant que feia el pare complaent, tal vegada en enuig per altres motius? "Cert — diu la *Crònica* de Pere III — quel dit infant . . . era fort en justícia e stant primogenit feu grans justícies per tota la terra. E, segons que havem oit dir, lo dit infant don Jaume fo en Deroça e faea aquí inquisitions contra algunes persones generoses de les quals dehia hom que entenia a fer justícia. E lo rey en Jaume, que era lavors en Catalunya, tremésli chartes fort spesses que ell en

³ BOFARULL, P. DE, *Los condes de Barcelona vindicados*, Barcelona 1836, vol. II, p. 254.

⁴ SALAS RICOMÀ, R., *Guía histórica y artística del monasterio de Santas Creus*, Tarragona 1893, p. 130.

⁵ ACA, Reg. 348, fol. 22.

tot cas se partís de aquells processos que entenia fer, per la qual cosa ell fonch molt torbat e hacsen a jaquir”⁶. Zurita, que segueix la crònica, hi afegeix encara que l’infant “era temido y aborrecido de muchos”⁷.

El que des del 1301 ostentava el títol de lloctinent de Jaume II en sentir-se contrariat pel seu pare, segons continua la crònica “volch renuntiar al regne”, cosa que venia a desfer el pacte que l’any 1308 havia establert i jurat Jaume II amb Ferran de Castella per tal de casar el primogènit amb Elionor, la filla d’aquest.

Via d’Aragó a València, trobats a Calamotxa, mentre eren a creuar el pla de Cella, l’infant expressà al pare els seus propòsits.

A desgrat els hagué d’oir aquest i en fou “fort mogut e torbat” i “molt despagat” i més se’n devia sentir encara quan de bell nou feriren les seves oïdes, renovellats, en anar l’infant a trobar-lo devora Burriana, camí de València a Tortosa⁸.

Prou devia continuar dies a venir la contesa entre pare i fill, però, no llunyà el moment en què hom apressaria el casament d’aquest, Joan XXII, el papa, intervenia en tasca de conciliació, reconeixia en l’infant un esperit religiós a conservar, i discretament l’empenyia al matrimoni (19 setembre 1319)⁹.

Bé es devia momentàniament decidir el primogènit reial, o així ho va aparentar, a fer acatament als desigs paternals, perquè el 3 d’octubre prometia al monarca, amb jurament, d’acceptar el matrimoni de paraula de present contractat amb “l’inclita Infanta Elionor” i solemnitzar-lo en faç de l’Església (doc. 4).

El que escrivia que no havia “aut voluntat de prendre muller i que hom a variejar per força en les coses que no fa hom de cor o voluntat”¹⁰, ¿cregué tal vegada fermar aquesta?

Si era una equivocació, aviat es va veure traït...

Constatem els fets: Fou a la vila de Gandesa, s’esqueia a caure el dia 17 d’octubre del 1319, data assenyalada perquè el tractat matrimoni “s’acabàs” com era desitjat i hem dit “en faç de la iglèsia”, agosarat el primogènit, tornada a una primi-

⁶ *Crònica de Pere el Cerimoniós*. Edició de 1860, p. 30.

⁷ ZURITA, *Anales de Aragón*, vol. II, cap. II, p. 34.

⁸ *Crònica* citada, p. 30-31.

⁹ FINKE, H., *Acta Aragonensia*, III, p. 367-368.

¹⁰ FINKE, *ibidem*, p. 367.

tiva idea, expressava al monarca, una vegada més, el desig de no emmuller-se i, llarg de paraules, li digué “secretament, recaptant son propòsit que ell volia entrar en ordre e que no si podia altre fer”¹¹.

Resignat, si no convençut, s'encamina, però, a l'església a traduir en acte la intenció del rei Jaume.

El notari reial Bernat Aversó aixeca acta de la solemnitat i en ella no es traspua pas un senyal de desplaença. És la veritat oficial! (doc. 5).

La *Crònica*, però, ens diu que “lo infant en Jaume, hagut presa la pau, no volch donar de aquella a la dita infanta Elionor” a la qual l'atzar, deu anys després, maridada amb el germà de qui ara la defugia, havia de cenyir-li la diadema comtal.

El primogènit quan la missa i benedicció fou acabada “anàsse'n dret al loch de Dezledo a dinar . . . e lo rey en Jaume e altres romangueren quasi envergonyits e confosos”¹².

Res no havia deturat la voluntat de l'infant; les idees que covaven de dies, havien triat l'ocasió de manifestar-se públicament.

Aquell “hàbit de predicadors” trobat a la seva cambra; l'allunyament provocat del seu confessor, que es feia escàpol en sentint-se assenyalat com l'inductor a fer-li preterir els afers públics per a inclinar-lo a la vida claustral¹³; la promesa de la seva sepultura a Santes Creus i en l'ocasió en què aquesta fou feta, la que copsà l'abat d'aquest monestir: que, en cas d'haver de triar Ordre on professar, que ell i no altri seria qui recolliria els vots de professió¹⁴, són dades prou manifestes, precedents que expliquen tot el que succeí.

No li valgueren ja, donat el pas inicial, ni els precis reials que abans foren un deturador momentari, ni els requeriments que “quaix tots los barons de Catalunya” li feren amb el vescomte de Cardona al cap¹⁵, ni la prometença del reialme valencià; ni la renúncia al seu favor de la corona que, en dir de la *Crònica* de Pere III, hauria de fer Jaume II (doc. 6).

Hom s'hagué de plànyer d'una decisió de la qual fins vi-

¹¹ *Crònica* citada, p. 31.

¹² *Crònica* citada, p. 32.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ FINKE. ob. cit., I, p. CLXXXVI.

¹⁵ *Crònica* citada, p. 33.

gué a doldre-se'n el papa Joan que havia vist sense desgrat el pactat casament¹⁶, resolució irrevocable que els magnats que suara alludiem i el rei hagueren d'acceptar, quan per afer tan important es veien aplegats a Riudoms, amb aquest i l'infant Jaume, si un dia (26 de setembre) es veieren ja convocats tal vegada per conèixer-ne els antecedents i donar consell sobre el que era "un cas molt admirable i estrany ... perillósíssim per al rei i els seus estats"¹⁷.

I vingué el moment en què el primogènit, emancipat de vint-i-tres anys, sota el sostre del casal dels Menorets de Tarragona, renuncià al que per molts d'altres seria cobejador i, sota el mateix sostre, encara davant l'altar de Santa Catarina, oí missa i ingressà en l'ordre dels Hospitalers, d'aquesta guisa: Era present Fra Ramon d'Empúries, prior de Catalunya d'aquesta institució, el mateix que en aquella casa havia testimonià l'emancipació de l'infant, i altres que venien amb ell a testimoniar ara i a acceptar-ne la professió autoritzada ja de 6 d'agost pel Mestre de l'Hospital, d'Avinyó estant. Fra Arnau, el comanador assegut, sostenidor dels Evangelis i una imatge del Crucificat, deixa apropar-se l'infant que amb vestidures de l'Ordre, excepció feta de la clàmide, flectà els genolls, posà les mans damunt el llibre i la creu que li eren mostrats, féu els vots de ritual i rebé l'hàbit complet: hom el dispensava de l'any de prova o noviciat¹⁸ (22 desembre 1319).

Les comunicacions reials de l'acte, que seguiren a aquest, les hagueren de rebre, entre altres, Felip V, rei de França; Robert de Nàpols, rei titular de Jerusalem i Sicília, els tanys de la nostra casa comtal Frederic, rei de Trinàcria i Sanç de Mallorca.

Però no bastava per a la reina Maria de Castella el que era suficient per als que hem esmentat. El seu marit, que traspasava l'any 1312, havia signat el 1308¹⁹ les capitulacions del casament no consumat i calia fer honor a la seva recordança i a la mare burlada.

Una lletra inicial (22 octubre) li donà compte de l'esdevin-

¹⁶ FINKE, ob. cit., III, p. 368.

¹⁷ COROLEU, J., i PELLA i FORGAS, J., *Las Cortes catalanas*, Barcelona 1876, p. 177.

¹⁸ ACA, Reg. 348, fols. 22v. - 23r. i 24-24v.

¹⁹ BOFARULL, *Los Condes ...* vol. II, p. 254, nota.

gut a Gandesa, altra del 29 de desembre (doc. 6) que la confirma, li anuncia la tramesa del pavorde de Tarragona Ramon d'Avinyó per a donar-li tot compliment i és en les instruccions que aquest rep per a la seva comanda, prop la Reina, on hom troba els detalls interessants d'aquest afer interessantíssim (document 7).

L'infant, fulla a mercè del vent, el 19 de maig del 1320 prenía l'hàbit de Calatrava, el qual "lo maestre de Muntesa", l'ordre que devia el seu origen a Jaume II, li "donà en lo capitol de sanctas Creus" segons ell mateix comunicava al seu pare²⁰.

Una lletra sobre aquest nou caire de la vida del primogènit reial dirigida per Joan XXII al monarca dóna a entendre la recança papal per l'abandonament que ha fet l'infant de l'ordre de l'Hospital²¹.

No hem de seguir la seva vida tèrbola posterior a la qual fou difícil posar deturador.

Tardanament, escriu Finke, arribà a trobar l'equietament que li calia. Finà vers l'any 1333 en l'ordre mateixa que l'havia darrerament recollit i encara que hom suposa el seu traspàs a Tarragona²², hi ha qui retreu que segons un anotador de Poble, "en est añ morí a Sanctas Creus lo religiós e príncep en Jacme"²³.

ENRIC CUBAS I OLIVER

²⁰ FINKE, ob. cit., III, p. 375.

²¹ Ibidem.

²² BOFARULL, ob. cit., II, p. 254.

²³ PALOMER, J., *Siluetes de Santes Creus*, p. 86.

DOCUMENTS

I

Terol, 25 octubre 1297.

Nomenament de procuradors a trametre a Felip IV de França per a tractar el matrimoni entre l'infant Jaume i la filla d'aquest monarca.

Pateat universis. Quod nos Jacobus, Dei gracia rex Aragonum etc. constituimus et ordinamus certos et speciales procuratores nostros vos venerabilem fratrem Berengarium de Cardona, milicie Templi in Aragon. et Catalon. magistrum et domorum eiusdem milicie in Yspania visitatorem, fratrem Berengarium de Sancto Justo, milicie ipsius, et providum ac discretum nostrum Gaufridum, abbatem Ffluxensem, et unumquemque vestrum in solidum, ita quod ocupacionis melior condicio non existat, ad tractandum nomine nostro et pro nobis cum illustrissimo principe domino Philippo, rege Ffrancie, de matrimonio inter infantem Jacobum, filium nostrum primogenitum, et filiam predicti regis Ffrancie contrahendo, et ad promittendum et firmandum pro nobis quod, cum dictus infans ad etatem legitimam veniet, contraet et perficiet matrimonium cum filia regis predicti, et ad requirendum et petendum restitutionem terrarum, locorum et bonorum omnium immobilium ad nos seu ad quoscumque valitores pertinentium, que post inceptam guerram per prefatum regem Ffrancie gentes seu valitores ac alios quoscumque de parte ipsius domini regis Ffrancie fuerint et detineantur per quoscumque occupata. Et ad tractandum et firmandum pro nobis inter ipsum dominum regem Francie et terras suas et nos et terras nostras pacem et concordiam perpetuo duraturam. Et obligandum nos et bona nostra omnia ad predicta, et ad recipiendum etiam a dicto domino rege Ffrancie promissionem firmam et obligaciones similes super matrimonio, pace et concordia supradictis. Dantes et concedentes vobis . . . plenariam postestatem tractandi . . . Promittentes sub ypoteca et obligaciones rerum nostrarum . . . nos ratum et firmum perpetuo habituros quicquid . . . In cuius rei testimonium presens procuratorium per infrascriptum notarium scribi et sigillo nostro iussimus comuniri. Actum Turolii .viii. kal. nov. anno Domini .m.cc.xc. septimo, presentibus venera-

bili Raimundo episcopo Valen. cancellario, Raimundo Caprarii, vicecancellario regis Aragonum predicti, testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis.

ACA, Reg. 235, fol. 1.

2

Terol, 25 octubre 1297

Jaume II dona compte a Carles de Nàpols del nomenament de procuradors per a tractar del matrimoni de l'infant Jaume amb la filla del rei de França Felip IV.

Serenissimo principi et domino Karolo, Dei gracia Jherusalem et Sicilie regi, illustri patri suo karissimo, Jacobus, eadem gracia rex Aragonum etc., salutem et successus prosperos. In agendis paternitati vestre defferimus per presentes quod, iuxta beneplacitum et consilium vestrum, nostros sollempnes nuncios ad magnificum principem regem Ffrancie destinamus de intencionis et voluntatis nostre proposito super matrimonio inter inclitum infantem Jacobum, primogenitum nostrum, et illustrem filiam dicti regis Ffrancie contrahendo, et de concordia et pace et unitate inter nos et eum perpetuo duraturis, et aliis que inter ipsum regem Ffrancie et nos tractanda fuerint et agenda, plenarie informatos; quibus dedimus expressius in mandatis ut ad presentiam vestram accedere debeant, ac de nostra vos intencione plene instruere, et quod in comissis eis per nos nichil faciant absque vestri consilio et assensu. Verum, quia predicta negocia tanquam magna, eorum conditione pensata, magnitudinem exigunt personarum, idcirco paternitatem vestram quatenus ut cautius et tucius in ipsis negociis procedatur, vos, cui ea signantur et principaliter comitimus, tractatui et expeditioni ipsorum placeat et velitis personaliter interesse, et nuncii ipsi tam in itinere in Ffrancia peragendo quam in tractatibus et aliis omnibus tanquam ipsorum negotiorum capud precipuum vos sequentur. Placeat, itaque, in premissis taliter providere, quod motas nostris nunciis positas non transgrediamini¹, cum nos tamen iam super hoc condescenderimus quamvis honori nostro noverimus convenire; credentes dictis nunciis nostris de hiis que vobis pro parte nostra verbotenus duxerint exponenda. Datum Turoli .viii. kalendas novembris anno Domini .m.cc.xc.vii.

ACA, Reg. 235, fol. 2.

¹ *transgredianini* en el Reg.

3

Santes Creus, 11 juliol 1311.

L'infant Jaume assigna la seva sepultura a Santes Creus.

Noverint universi. Quod nos infans Jacobus illustrissimi domini Jacobi, Dei gracia regis Aragonum, primogenitus, recognoscens atque fatentes nos ad annos pubertatis pervenisse, in qua etate nostram possumus eligere sepulturam, et cupientes in omnibus illustrissimorum parentum nostrorum sequi vestigia et quantum possumus imitari, cum iam serenissimus dominus Jacobus rex Aragonum supradictus progenitor noster karissimus in monasterio Sanctarum Crucum sepulturam elegerit, ibique illustrissima domina Blanca, felicitis recordacionis regina Aragonum, karissima mater nostra, iam fuerit tumulata; idcirco gratis et spontanea voluntate, cum assensu et voluntate dicti domini regis, offerimus corpus nostrum Deo et beate Marie monasterii Sanctarum Crucum, et ibidem nostram eligimus sepulturam in manu et posse vestri, fratris Petri Alegre, abbatis eiusdem monasterii; volentes quod ubicumque nos mori contigerit, quod ad predictum monasterium nostrum corpus afferatur et ibidem sepeliatur. Promittentes vobis dicto abbati et conventui predicti monasterii vestri et notario infrascripto stipulanti pro vobis et dicto conventu, quod nullo tempore de predictis voluntatem nostram mutabimus, nec in alio loco sepulturam nostram eligemus. Promittentes etiam, quod si alicuius Ordinis habitum suscipere nos contingat, quod vestri Ordinis et non alicuius alterius, et specialiter in monasterio vestro, habitum suscipiemus, et eligemus et ibidem Deo serviemus. Et ut supradicta melius et firmiter attendantur, facimus inde votum Deo et beate Marie in manibus vestri abbatis predicti, et iuramus supra sancta Dei quatuor Evangelia, manibus nostris corporaliter tacta, supradicta attendere et complere, et in aliquo non contravenire aliquo tempore, aliquo modo, causa vel racione. In cuius rei testimonium presentem cartam fieri mandamus per notarium infrascriptum et nostro sigillo appendicio communimus. Actum est hoc quinto idus iulii anno Domini millesimo trecentesimo undecimo, in monasterio Sanctarum Crucum.

Sig~~num~~ infantis Jacobi, filii illustrissimi domini Jacobi Dei gracia regis Aragonum predicti, qui hec laudamus, firmamus et iuramus.

Sig~~X~~num Jacobi, Dei gracia regis Aragonum predicti, qui hiis consentimus et ea laudamus et firmamus.

Testes huius rei ... Signum Petri Calveti ... notarii ...

ACA, Reg. 351, fol. 146.

4

Gandesa, 3 octubre 1319.

Prometença de matrimoni solemne amb Elionor de Castella feta per l'infant Jaume.

Noverint universi. Quod vobis illustrissimo principi et domino domino Jacobo, Dei gracia regi Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice, ac comiti Barchinone et reverentissimo patri nostro, promittimus nos infans Jacobus, vester primogenitus, quod matrimonium per verba de presenti per nos contractum cum iuramento cum inclita infantissa domina Elionor, filia bone memorie Fferdinandi regis Castelle, sollempnizabimus in facie ecclesie incontinenti, cum dicta infantissa presens fuerit in loco Gandesie et a vobis fuerimus requisiti. Et iuramus per Deum et eius sancta quatuor Evangelia manibus nostris corporaliter tacta predicta attendere et complere. Quod est actum in villa Gandesie in hospicio quo dominus rex predictus hospitabatur, die mercurii, qua computabatur quinto nonas octob. anno Domini .m.ccc.xix., presentibus testibus nobili Blasio Maça, Petro de Pomario et Bernardo de Fonollario, inilitibus, et tam domini regis quam domini infantis predictorum consiliariis.

Signum ~~X~~ infantis Jacobi predicti, qui hoc firmamus, concedimus et iuramus.

Sig~~X~~num mei Bernardi de Aversone, dicti domini regis notarii ...

ACA, Reg. 348, fol. 21.

5

Gandesa, 17 octubre 1319.

Acta del casament de l'infant Jaume amb Elionor de Castella.

Noverint universi. Quod die mercurii qua computabatur .xvi. kalendas novembris anno Domini .m.ccc.xix. in villa Gandesie diocesis Dertusensis, cum inclitus dominus infans Jacobus, illustrissimi domini Jacobi Dei gratia regis Aragonum primogenitus, con-

traxisset ipsa die in ianuis ecclesie dicte ville in introitu ipsius ecclesie matrimonium per verba de presenti consensum exprimentia cum inclita domina infantissa Elionori, illustris bone memorie domini Ferdinandi regis Castelle filia, verba predicta consensum exprimentia, dicente reverendo in Christo patre domino Eximino, divina providentia Terracon. archiepiscopo in pontificalibus existente, videlicet, utrique eorum, si consentiebant in matrimonium predictum, et utroque eorum respondente quod sic, presente ibidem memorato domino rege Aragonum et presentibus reverendis patribus dominis Petro, Cesaraug. archiepiscopo, et Berengario, Dertusensi episcopo, et venerabili religioso Petro, abbate monasterii Sanctarum Crucum, et nobili Petro Martini de Luna, ac nonnullis aliis nobilibus, militibus, clericis et laycis in multitudine copiosa, presente me, notario infrascripto, ad dictam ecclesiam eo tunc specialiter de mandato domini regis Aragonum predicti vocato, et consequenter etiam in eodem instanti absque aliquo intervallo predictis dominis infante et infantissa ac prefato domino rege Aragonum cum prelatiis, nobilibus, militibus et aliis dictam ecclesiam ingredientibus, et ad majus altare dicte ecclesie venientibus, celebrante missam solemniter dicto reverendo domino archiepiscopo Terrachon., ab ipsis dominis infante et infantissa recepta benedictione diei ab ecclesia ordinata in solemnizatione matrimonii, fuit solemnizatum dictum matrimonium et publicatum in facie ecclesie, ut est dictum; predictisque omnibus sic sollempniter actis, et dicto domino rege Aragonum ad hospicium quo hospitabatur in dicta villa regreso, cum esset in aula ipsius hospicii, idem dominus rex vocavit inclitum dominum infantem Johannem eius filium, et dictos reverendos dominos Terrachon. et Cesaraug. archiepiscopos et episcopum Dertusensem, fratrem Sancium de Aragon. priorem Messane de Ordine Hospital. ac abbatem Sanctarum Crucum et nobilem Petrum Martini de Luna et me, notarium infrascriptum; in quorum presentia et etiam Raimundi de Avinione prepositi Terrachon., Vitalis de Villanova, Artaldi de Azlor, Martini Lupi de Rueda et Petri Boyl, consiliariorum suorum, ac Petri Marti thesaurarii, Sancii Munionis et Guillelmi Oulomare et aliorum qui cum supradictis prelatiis interfuerant omnibus supradictis, ipse dominus rex Aragonum requisivit me, dictum notarium, michique mandavit, quod cum in pactis inter ipsum dominum regem Aragonum et prefatum dominum Ferdinandum regem Castelle bone memorie super dicto matrimonio inter prefatos infantem et infantissam contrahendo initis promisset, quod cum dicta infantissa Elionor esset etatis duodecim annorum faceret quod dictus domi-

nus infans Jacobus acciperet in uxorem dictam dominam infantissam, et quod cum ea faceret matrimonium cum assensu et consensu per verba de presenti, et quod ipsum matrimonium solemnizaret et publicaret in facie ecclesie, prestitis inde per prefatum dominum regem Aragonum honagio et iuramento, ac certis castris sitis in Aragon. positis pro rahenis, aliisque adhibitis securitatibus in predictis, ipsaque omnia et singula prefatus dominus rex Aragonum, ut premititur, complevisset, ego dictus notarius facerem dicto domino regi Aragonum de predictis omnibus, sicut dicta die processerant, publicum instrumentum. Ego, igitur, notarius infrascriptus quia predictis interfui que, ut premititur, processerunt, de ipsis confeci ad mandatum et requisicionem dicti domini regis presens publicum instrumentum. Quod fuit actum loco, die et anno de presentibus supradictis.

Sig~~X~~num Bernardi de Aversone, dicti domini regis notarii publici, etiam auctoritate sua per totam terram et dominacionem eiusdem qui predictis interfui et de mandato ipsius domini regis hec in hanc publicam formam redegí, scribi feci cum litteris rasis et emendatis in quinta linea ubi dicitur archiepiscopo, et clausi loco, die et anno prefixo.

ACA, Reg. 348, fol. 21.

6

Tarragona, 29 desembre 1319.

Comunicació a la reina de Castella sobre el trencament de matrimoni i renúncia de l'infant Jaume.

A la muy noble e muy honrada dona Maria, por la gracia de Dios Reyna de Castiella e de León et senyora de Molina, de nos Don Jayme, por aquella misma gracia Rey de Aragón etc. Reyna, ya vos feziemos saber por nuestra carta en qual manera passó el fecho del Infante Don Jayme, nuestro fijo, entro al tiempo que fizo matrimonio con la infanta Dona Leonor. E después, quanto et en quantas maneras trabajamos nos en sacarlo d'aquel entendimiento e quanto lo queríamos fazer. Et otrosí quanto trabajaron en esto sus hermanos e prelatos e ricos hombres e cavalleros e ciudadanos e religiosos, con Gonçalvo Gonçálvez, canónico de Toledo, vos lo fiziemos saber complidamente, el qual fauló con el dicho infante et vos podrá informar del su fecho. E como quier que algunas vegadas vino punto de toller-se d'aquel entendimiento

e de regnar, pero al cabo, lo que vos faziemos saber con grant pesar de coraçón, non si pudo al fazer, sino que renunció a los regnos e tomó el hábito del Spital el sábado ante de Natividad. E esto vos enbiamos dezir con esta carta nuestra, mager dentro pocos días vos embiaremos dezir mas complidamente todos los fechos com son passados con el pebostre de la esglesia de Terragona, el qual vos enviaremos, ya sea que vos nos fiziestes saber por vuestra carta de respuesta, que nos enviariades missatgeros vuestros sobre este fecho. Dada en Tarragona .xx.ix. días andados del mes de deziembre en el anno de nuestro Senyor de .m.ccc.xix. Bernardus de Aversone mandato regio.

ACA, Reg. 348, fol. 30.

7

Instruccions per a la missatgeria de Ramon d'Avinyó, pavorde de Tarragona, a la reina de Castella i altres.

Informatio tradita dicto Raimundo de Avinione.

Açó és ço que déu dir lo pebordre de Terragona a la regina de Castella, de part del Senyor rey d'Aragó.

Primerament, com ja sap que'l rey li feu saber largament per sa carta lo fet del infant en Jacme com és passat del temps que li vench antojo o voluntat de renunciar al regne, e de lexar lo mon entro al dia que féu matrimoni ab la infanta dona Elionor.

E despuys, fet lo matrimoni, lo rey parlá ab lo dit infant molt espressament, e li dix moltes coses, segons qu's convenia al fet, i entre les altres coses volia li lexar mantinent lo regne de València éntegrament, e que's nomenàs rey si's volia, e la infanta reyna, e que visqués allí a son delit, e que no agué cura d'altres coses, que ell faria ab sos germans que tenguessen son loch en les altres terres, e trebaylassen per ell en ço que maester seria. Mas no poch altra cosa trer d'ell, si no que no's trobava sufficient ne bastant a regnar, ne a ésser en matrimoni. E açó per moltes rahons. E aquella hora lo rey no'l volch més affrontar.

En après l'infant N'Amfós parlá ab ell per manament del rey e clamà li mercé, estant a genolls denant ell, que's partís d'aquest enteniment, e que volgués regnar, que ell lo serviria en tal manera, que jamés senyor no fo mils servit per germà, com ell seria, e que no'l calria treballar, que ell soferria tot l'afany dels regnes. Mas tan poch, no poch neguna cosa acabar ab ell.

Despuys ordonà lo Senyor rey, que'l archabisbe de Çaragoça,

e los richs homens d'Aragó, que allí eren ajustats tots, e los homens de les ciutats que parlassen ab lo dit infant, los quals o faeren molt bé, e molt cumplidament. E li promeseren moltes coses, les quals no eren tenguts de fer. E com açó no'ls bastà, dixeren li peraules molt aspres. Mas finalment no pogueren als acabar, sinó que dix que no'l enviassen, que non poria als ésser.

Aprés d'açó ordonà lo Senyor rey, que's aiustassen l'archabisbe de Terragona, e tots los demés prelats de Catalunya, e los richs homens e bons homens de les ciutats, e aytambé del regne de València. E manà que parlassen ab lo dit infant en Jacme. E si aquells d'Aragó dixeren moltes coses e bones per retenir lo del mon, aquestes enadiren quant pogueren, obligants se ells, a moltes coses, a aquelles que ells entenien que li serien a plaer, jassia que a ells eren greus de fer. Mas no pogueren altra resposta haver d'ell si no aquesta, que ço que no haurà volgut fer per lo rey son pare, ne per amor de la infanta, ne per los Aragoneses a que ell era més tengut que a ells, per ço com lo havien jurat, e ell a ells, que no ho entenia a fer per ells que eren presents.

E molts altres bons homens, grans clergues, religioses, e altres en especial parlaren ab ell, faén li consciència que errava e pecava. E dién moltes bones rahons. Mas paria que, com més li parlaven d'aquella rahó, més se enfortia en son enteniment.

E ell rey aytambé li parlà molts plets. E vench a punt algunes vegades de penadir se de ço que començat havia, jassia que havia partit tot quant tenia, e gitada la companya de si. Mas finalment no si poch altra cosa fer, mas que pres l'àbit del Espital, jassia que havia dit que prendria l'àbit de monges blanchs; si no per ço, que no se atrevia que pogués soferir la dita Ordre.

E així diga que bé entén lo rey, que desplaer déu haver la reyna d'aquest fet, però pus altra cosa no si ha puguda fer, que aia per bé ço que Deus ha ordonat e volgut. Car si per desplaer se pogués destorbar, assats ne mostraren lo rey e tots aquells de la sua terra que jamés . . . Senyor no fo més plant sense rahó que ell no dava a les gens guardant qui era ell, però així cové que se'n conort hom, com si era mort.

E ofresca de part del dit rey, que com ell sia molt tengut a la infanta dona Elenor, per molts deutes que ab ell ha, e per lo bé que és en ella, que és apperallat de fer en lo fet de la dita infanta e de tractar e treballar, aytant e molt més, que si era sa filla. E no entén escusar neguna cosa, que per ell pusca ésser feta, en bé e honor de la dita infanta, que sab Deus que més se té per pus dampnificat del fet de la infanta que no fa del fill.

Sia informat lo peborde, que si per aventura per la reyna, o per altra persona, era rahonat, o posat en dupte, si les convinençes han compliment segons que'l fet és passat, que respona e mostre com clarament e manifesta són cumplides.

Que les covinençes no foren fetes, ne les rahenes no's donaren, si no per fer lo matrimoni acabadament en fas de Esgleya, així com se féu, e mostre les paraules de les convinençes si mester hi faran.

Item si per aventura la reyna o altres dehien, per que lo rey no féu saber aquest enteniment del infant abans, per ço que si presés alguna altra manera, a pertir aquest fet que no li calgués ohir missa.

A açó respona, que jasia que'l dit infant hagués mogut ja pesa ha aquest enteniment, però tolt l'havia lo rey d'ell, així com ja ho féu saber a la reyna, e pochs dies havia que la havia fet saber que pendria muller, al temps que emprés era. Mas que li clamava mercé, que no's feés ab neguna ufana, mas simplement, e no en ciutat, ne en gran vila.

E així lo rey volent que'l fet vengués bé, seguia sa voluntat, e atorgavali so que volia en aquesta rahó. E maiorment consentia aquesta manera que's fees simplament, per rahó d'aquesta desventura que era esdevenguda de la mort dels infants. E ab aquestes paraules e ab semblants lo passá enganosamente, tro al temps que les covinençes se devien cumplir. E com ell descobrí sa voluntat, no romania temps que hom ho pogués fer saber a la reyna.

Ne se podia pendre negun remey segons les covinençes si'l matrimoni no se solempnizàs en fas de Esgleya. Encara que fossen presents la reyna e los damunts dits infants que eren ja morts.

E per ço com hom encara no perdia suspita, que no'l tolguessen d'aquell enteniment, ans se cuydava hom, que ohida la missa, que'l tolrien entre tots d'aquell enteniment, segons les maneres desús dites que se preseren.

En encara que a la infanta no s'i trobaria tan bona, ne tan segura carrera, que ell fora romàs el segle volenter, ab que no regnàs, ne presés muller, e romania la infanta embargada tots temps que no pogra haver altre marit, ell vivent.

Mas despuys que fo solempnizat lo matrimoni en fas de Esgleya, convenia que usàs ab la infanta així com ab sa muller, o que entràs en ordre, així com feu. E ella era solta per fer de si ço que volria.

E així lo matrimoni de necessitat se covenia a fer, a prou e a

seguretat d'amdues les parts, e maiorment de la infanta, per les rahons damunt dites, e per ço com guanyava les sues dots.

Pas lo pebordre, per la infanta Dona Maria, e digali la rahó perquè va cumplidament, e parle ab la reyna, dels fets de la infanta de part del Senyor rey així com la dita infanta lo enformarà.

E si Don Johan Manuel sarà lā on és la reyna, dirà la missatgeria en presència del dit Don Johan, e si'l trobava en camí o loch prop, veia lo, e diga li la missatgeria damunt dita, despuys que la aurà dita a la reyna.

Encara semble, que serà bé que, com dirà la missatgeria a la reyna que y deman lo rey, si ésser hi volrà, e aquells bons homens del consell de la reyna e del rey.

Encara si la reyna mostrava despegament, o dehia alcunes peraules, respona li ab reverència e la [per]suag(?) ab rahó, segons que'ls fets són passats ab veritat.

E si dehia per aventura que vol que la infanta torn en Castella, respona que d'açó seguirà lo rey, ço que ella volrà.

Fuerunt tradita predicto Raimundo de Avinione, rescriptum Domini pape originale, missum Domino infanti Jacobo inter cetera hortatorum, ut procederent ad peragendum matrimonium cum infantissa Domina Elionor hostendendum, prout vi[eb]itur in dicta legatione sua.

Item translatum pacionum matrimonii, factarum olim inter Dominum regem Castelle, et Dominum regem nostrum iniendi inter dictos infantes.

Tenor vero dicti rescripti est qui sequitur in sequenti pagina.

Al f. 35 segueix efectivament el rescripte apostòlic datat a Avinyó 13 cal. oct. Any 4.^{rt} del pontificat del papa Joan (1319).